

9. L'escultura

EVA M. KOPPEL

Universitat Autònoma de Barcelona

Com en d'altres ciutats importants del món romà, a Tàrraco van erigir-se un gran nombre d'escultures, per bé que les que es conserven en l'actualitat són una part molt petita de les que hi havia en l'antiguitat, tant en l'àmbit públic com en el privat. Aquest fet queda confirmat si comparem el nombre de peces que han arribat fins als nostres dies amb les que s'han pogut documentar a través de l'epigrafia i que avui han desaparegut (ALFÖLDY 1975).

D'escultura exempta en coneixem aproximadament uns 300 exemplars (KOPPEL 1985a), generalment fragmentats, entre els quals són molt més abundants les estàtues ideals, és a dir, les representacions de divinitats i herois, que els retrats. Els pocs relleus que es conserven formaven part de grans monuments públics (GRÜNHAGEN 1976; BLECH 1982, 127-140; TRILLMICH *et al.* 1993, 248 i seg., lám. 3; MENCHÓN/MASSÓ 1999, 20 i seg.; KOPPEL 1990; PENSABENE 1993, 89-98; DUPRÉ 1994b, 177 i seg.) i també servien de decoració a vasos monumentals, *oscilla*, pínaxs i trapezòfors (KOPPEL 1986-89; KOPPEL/RODÀ 1996). Crida l'atenció l'absència gairebé total d'esteles funeràries figurades en comparació d'altres capitals d'Hispania, per exemple Mèrida (NOGALES 1997; EDMONDSON *et al.* 2001), per bé que han arribat fins a nosaltres diversos sarcòfags (RODÀ 1998; CLAVERIA 2001, 17-37, 57-73 i 145-169).

La major part d'aquestes escultures estan esculpides en marbre que devia ser importat, ja que a la vora de la ciutat hi ha només pedreres de lumaquel·la i calcària, material que es va utilitzar molt poc per a la plàstica i només en èpoques molt determinades. El marbre d'importació és de diversa qualitat i procedència, predomina el de Luni-Carrara i el de Paros, encara que també en trobem d'altres, com el del Proconès (MAYER/ÁLVAREZ 1985, 187-190). De les nombroses escultures en bronze que amb tota seguretat hi havia a Tàrraco i a les vil·les del voltant, en queden molt poques. Però cal destacar-ne una estàtua eqüestre, de la qual només es conserven fragments, que s'alçava al Fòrum de la Colònia; la coneguda figura d'un nen negre procedent de l'àmbit privat de la ciutat que servia com a portador de llànties, i la imatge d'un altre infant, que tenia la mateixa funció, descoberta a la vil·la de la Llosa, pròxima a Cambrils (*Mirada* 1995, 133, núm. 92; TRILLMICH *et al.* 1993, 378 i seg., lám. 171; KOPPEL 2001, 135-149). Pel que fa a les dimensions de les escultures, hi ha diferències entre les estàtues icòniques i les de divinitats, ja que els retrats, llevat d'alguna excepció, són de mida natural o més gran, mentre que gran part de l'escultura ideal és de petit format.

Es conserven uns 50 retrats, entre els quals hi ha diversos torsos, dos bustos i diversos caps, que de moment no ha estat possible adjudicar-los a cap tors o bust

determinat. Com és habitual en tot el món romà, són molt més nombrosos els retrats masculins que els femenins. Entre els torsos virils destaquen pel nombre els togats (KOPPEL 1982, 139 i seg., núm. 1-4; KOPPEL 1985a, 15 i seg., núm. 4 i 7, lám. 4 i 6, 35 i seg., núm. 48, lám. 15; TRILLMICH *et al.* 1993, 329, lám. 107; GARRIGUET 2001, 51 i seg., núm. 71-75, lám. XXI i XXII), entre els quals n'hi ha tres que representen joves, ja que porten sobre el pit la *bullae*. Tampoc no hi falten estàtues i bustos amb el vestit militar (KOPPEL 1982, 143 i seg., núm. 5-7; KOPPEL 1985a, 19 i seg., núm. 8-10, lám. 7 i 8; TRILLMICH *et al.* 1993, 319, lám. 108; GARRIGUET 2001, 55 i seg., núm. 76-78, lám. XXII i XXIII). Els torsos femenins porten la túnica llarga i el mantell drapejat de diverses maneres seguint els tipus usats en altres províncies de l'Imperi, com els denominats "Koré", Allia-Berlín o "Themis de Ramnunte" (KOPPEL 1985a, 37 i seg., núm. 56-57, lám. 17-18; GARRIGUET 2001, 57 i seg., núm. 79-80, lám. XXIII). No es conserva, en canvi, cap figura masculina o femenina nua de la qual es pugui afirmar amb seguretat que formava part d'un retrat. A excepció de diversos *palliat*i i de dues estàtues femenines de pedra d'època tardorepublicana que es consideren privats i es vinculen a les necròpolis (KOPPEL 1985a, 77 i seg., núm. 98-101, lám. 38-39, 87 i seg., núm. 115-117, lám. 46-47; TRILLMICH *et al.* 1993, 249, lám. 4), la resta dels torsos, excepte un de dona, representen amb força seguretat emperadors i membres de la família imperial.

Pel que fa als caps, també n'hi ha molts més d'imperials que de privats (KOPPEL 1985a, 13 i seg., núm. 1-3, lám. 1-3, 32 i seg., núm. 44-47, lám. 12-14, 52, núm. 75, lám. 24, 80 i seg., núm. 104-107, lám. 40-43, 89 i seg., núm. 118-128, lám. 48-57; KOPPEL 2000b), i crida l'atenció el reduït nombre d'aquests últims en relació amb altres ciutats importants d'Hispania (LEÓN 1995, 84 i seg.; NOGALES 1997; LEÓN 2001, 44 i seg.). No obstant això, cal tenir en compte que aquesta circumstància no es correspon amb la realitat de l'antiguitat, tal com demostra la comparació de les peces que es conserven amb les documentades a través dels monuments epigràfics (ALFÖLDY 1975). Les poques que han arribat fins a nosaltres són de caràcter funerari o estaven col·locades en cases o vil·les, i destacaven per la seva qualitat un bust masculí del període de Trajà i el conegut cap femení d'època antonina (KOPPEL 1985a, 81, núm. 106, lám. 41, 95 i seg., núm. 128, lám. 57; TRILLMICH *et al.* 1993, 331, lám. 112). Contràriament, les efígies imperials la procedència de les quals és clara s'alçaven en edificis públics o semipúblics. La totalitat dels retrats de Tarragona mostren en l'aspecte formal una clara dependència de l'art oficial de Roma, ja que s'utilitzen els mateixos motius estatuaris i iconogràfics que en la metròpoli i en altres ciutats del món romà. Majoritàriament, es tracta de monuments que complien una funció oficial i que havien estat erigits sota els auspicis de les entitats municipals o del govern de la província.

La producció de retrats comprèn un espai de temps de 250 anys; les estàtues de pedra tardorepublicanes són les peces més antigues i un bust togat funerari, que pot datar de principis del segle III dC, és l'escultura més tardana de Tarragona (KOPPEL 1985a, 82, núm. 109, lám. 43). Un terç dels retrats pertany al segle I dC, principalment als períodes dels emperadors Calígula i Claudi, i no se n'ha conservat cap d'època flàvia. Al segle II es distribueixen de manera que no n'hi ha gaires de trajans, alguns més del regnat d'Adrià, i més o menys la meitat pertanyen al període dels antonins. A excepció del bust togat esmentat més amunt, no ha arribat fins a nosaltres cap efígie posterior al principi del regnat dels severs, malgrat que s'han pogut documentar com a mínim 10 bases d'estàtua amb dedicatòries a emperadors dels segles III

i iv (RIT 83, 85-87, 89-90, 92, 94-96). Aquesta discrepància entre el nombre de basaments i l'absència de retrats del Baix Imperi no es troba únicament a Tarragona, sinó també en d'altres ciutats de la península Ibèrica (GARRIGUET 2001, 96). L'apreciable quantitat d'estàtues icòniques del període julioclaudi tampoc és una particularitat d'aquesta ciutat, sinó que es correspon amb el que coneixem en d'altres municipis d'Hispania i altres zones de l'Imperi a causa de l'ampli programa propagandístic dels emperadors d'aquesta dinastia (Garriguet 2001, 77 i seg.).

Com hem dit més amunt, es conserven més escultures ideals que retrats, la major part de les quals són de petites dimensions i poques sobrepassen el format d'estatuetes. Al contrari del que passa en altres ciutats importants d'Hispania, com Mèrida i Itàlica (TRULMICH *et al.* 1993, 283 i seg., lám. 52-53; LEÓN 1995, 104 i seg.), només algunes arriben a la grandària natural, entre les quals hi ha les que podem considerar còpies més o menys fidedignes de models grecs, per exemple una figura acèfala del tipus d'Ares Borghese, els fragments d'una imatge d'Apol·lo Liccu, una estàtua molt deteriorada de l'Afrodita de Cnidos, un cap d'Apol·lo i un altre de Minerva (KOPPEL 1985a, 39 i seg., núm. 58-60, lám. 19-21, 58 i seg., núm. 82, lám. 29, 99, núm. 140, lám. 60). Totes aquestes escultures provenen d'edificis públics o semipúblics, són de bona qualitat estilística i mostren una clara orientació cap al gust de la metròpoli.

Els exemplars de mida petita, llevat d'algunes excepcions, tenen una factura menys acurada, i els temes que es representen són els habituals en el món romà: Venus, Eros, Diana, nimfes i principalment Bacus i el seu *thiasos*. En l'aspecte formal, segueixen els esquemes usuals, encara que en la majoria de casos no es tracta de rèpliques exactes sinó de remodelacions segons el gust de l'època o els desitjos dels governants. Moltes d'aquestes escultures van ser descobertes en vil·les ubicades en l'entorn de Tàrraco, i d'altres procedeixen de la mateixa ciutat, tot i que de la majoria se'n desconeix el lloc concret on es van trobar. Malgrat això, és lícit suposar que també servien com a elements decoratius de jardins i de cases urbanes. Les peces més antigues de plàstica ideal es van realitzar al segle I dC, si bé la major part pot datar de la segona centúria, principalment de l'època antonina; en canvi, no hi ha cap exemplar del període dels severs i posteriors (KOPPEL 1985a, 69 i seg. i 100 i seg.; Ead. 1993a, 1993b i 2000b).

Com ja hem esmentat, fins a nosaltres han arribat únicament alguns relleus que formaven part de grans monuments públics. Tampoc no són gaire abundants els decoratius, i no en coneixem de funeraris malgrat que es conserva un nombre considerable de sarcòfags (CLAVÉRIA 2001, 17-37, 57-73 i 145-169). La major part d'aquests relleus es van importar sobretot de Roma i en menor mesura d'Àtica, encara que també en coneixem diversos de producció local en què generalment es va utilitzar pedra de les pedreres pròximes, per bé que alguns es van esculpir en marbre. Els més antics daten del segle I dC i no tenen ornamentació figurada, circumstància que canvia a partir de la centúria següent, ja que des d'aquest moment fins a finals del segle III o principis del IV, molts estan decorats amb relleus que mostren escenes mitològiques —llegenda d'Hipòlit, rapte de Prosèrpina, Apol·lo i les Muses, seguicis dionisiacs, etc.—, de vida humana (per exemple la caça o del tipus denominat *vita romana*) i de savis (com l'anomenat el Pedagog (fig. 73)). Entre els sarcòfags cristians en trobem diversos realitzats a Tàrraco i d'altres portats de Roma i Cartago (Rodà 1998).

La utilització de pedra procedent de pedreres locals per esculpir les estàtues funeràries tardorepublicanes avala la hipòtesi de l'existència de tallers, ja a finals

del segle I aC, per produir escultura a Tàrraco, encara que és força probable que en aquest moment els artesans procedissin d'Itàlia. És el començament d'una tradició escultòrica local que es prolonga, quant a la plàstica exempta i als relleus, fins a principis del segle III i, pel que fa als sarcòfags, fins a l'antiguitat tardana (KOPPEL 1985a, 142 i seg.; GARRIGUET 2001, 98 i seg.; CLAVERIA 2001, 129 i seg. i 164 i seg.). Moltes de les peces que coneixem actualment es van esculpir a la ciutat, malgrat que l'escàs nombre i la distribució al llarg de diversos segles impedeixen assignar amb seguretat diversos exemplars a un mateix taller. No obstant això, a Tàrraco també s'hi van col·locar peces importades de tota mena que poden ser comparades estilísticament amb escultures realitzades a Itàlia o a Roma mateix.

La major part de l'escultura que ha arribat fins a nosaltres va ser descoberta a l'àrea que s'estenia en època romana entre el Circ i el mar, ocupada pel sector residencial i per edificis públics, com el Teatre, el Fòrum de la Colònia i unes termes, o semipúblics, com l'*schola* del *collegium fabrum*. Contràriament, de la part més elevada de la ciutat se'n conserven molt poques, i a més a més estan molt fragmentades. Cal destacar el relleu que representa Minerva que es troba fins i tot *in situ* a la torre de la Muralla que té el mateix nom, i que pot datar de finals del segle III o de principis del II aC. Aquesta, doncs, és la peça d'escultura romana més antiga, no només de Tàrraco sinó de tota la península Ibèrica (GRÜNHAGEN 1976; BLECH 1982, 137-140; TRILLMICH *et al.* 1993, 248 i seg., lám. 3; MENCHÓN/MASSÓ 1998, 20 i seg.).

Dels edificis del Fòrum de la província que es trobaven en aquesta zona distribuïts en dues terrasses (MAR 1993; RUIZ DE ARBULO 1998, 48 i seg.; RUESTES 2001, 112 i seg.), en sabem que estaven decorats amb relleus i que s'hi alçaven, com testimonien els pedestals, moltes estàtues de culte i honorífiques (ALFÖLDY 1975). Els relleus del recinte dedicat al culte, ubicat a la terrassa superior, mostren motius tant vegetals com figurats. Entre aquests últims cal destacar una sèrie de plaques circulars o *clipei* de marbre d'1,5 m de diàmetre, dels quals es conserven diversos, més o menys frag-

Fig. 73. Sarcòfag anomenat "del Pedagog" procedent de la necròpolis de l'àrea suburbana de ponent (Foto: Arxiu MNAT).

mentats, que estaven col·locats a la part superior o àtic dels pòrtics laterals i sobre els quals trobem esculpits caps de divinitats com Júpiter-Ammó i éssers mítics com la Medusa (KOPPEL 1990, 332 i seg.; PENSABENE 1993, 89 i seg.; TRILLMICH *et al.* 1993, 325 i seg., lám. 102 a) (*lám. VIII a*). Aquests *clipei* poden datar de la segona meitat del segle i dC i es van esculpir a causa de la influència directa de la decoració arquitectònica del Fòrum d'August a Roma (ENSOLI 1997, 161 i seg.), de la mateixa manera que diversos exemplars similars que es troben en altres ciutats del món romà, per exemple, a Mèrida (TRILLMICH *et al.* 1993, 287, lám. 57; DE LA BARRERA 2000, 76 i seg. i 158 i seg., núm. 229-370, lám. 83-125). La diferència rau en el fet que en aquestes dues *urbs* estaven acompanyats per figures de cariàtides (TRILLMICH *et al.* 1993, 286 i seg., lám. 56; DE LA BARRERA 2000, 105 i seg. i 162 i seg., núm. 371-396, lám. 126-134) que falten a Tarragona. S'ha establert la hipòtesi que aquí els *clipei* podien haver estat flanquejats per representacions de cancelobres dels quals es conserven alguns fragments al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, encara que se'n desconeix la procedència exacta dins l'àmbit de la ciutat (MAR 1993, 138 i seg.).

A la gran plaça de representació que hi havia a la segona terrassa s'hi alçaven en l'antiguitat quatre recipients de grans dimensions realitzats en marbre dels quals han arribat fins a nosaltres diversos fragments (TRILLMICH *et al.* 1993, 327, lám. 103a; KOPPEL/RODÀ 1996, 141 i seg.). Aquestes peces estaven decorades amb relleus que representaven màscares o caps, vistos de front, de dos personatges dionisiacs amb coronas vegetals. Un d'ells és jove i imberbe i l'altre, vell i amb barba. Aquest últim representa amb seguretat un silè; la identificació de l'altre és més difícil, si bé és força probable que es tracti d'un sàtir o de Bacus (*lám. VIII b*). Certes diferències formals però principalment estilístiques que podem advertir entre els fragments que es conserven segurament són degudes al fet que els vasos els van realitzar diversos artesans i no a un desfasament cronològic, ja que les quatre poden datar de finals del període julioclaudi o principis del flavi, encara que és impossible de saber amb seguretat si es tracta d'obres importades o de producció local. La monumentalitat d'aquests vasos, així com la bellesa dels relleus, els convertia en peces de gran valor, per la qual cosa la seva funció no era merament decorativa sinó principalment de representació per part de les elits locals, i són probablement exemples de l'evergetisme de les classes dirigents de la ciutat o de la província.

Com hem dit més amunt, coneixem molt millor la decoració escultòrica dels edificis públics i semipúblics que s'alçaven a la zona de la ciutat que es trobava entre el Circ i el port. Un d'aquests edificis públics és el Teatre (BERGES 1982; MAR *et al.* 1993) que, com és habitual, mostrava l'*scaenae frons* profusament ornamentada amb elements arquitectònics entre els quals s'alçaven un gran nombre de retrats (KOPPEL 1982; KOPPEL 1985a, 13-32, núm. 1-43, lám. 1-11; GARRIGUET 2001, 51 i seg. i 113 i seg.). La major part d'aquests retrats pertanyen a una galeria d'estàtues de la dinastia imperial julioclaudia que incloïa alguns membres de la família, encara vius o ja difunts, que tenien o havien tingut un paper rellevant des de l'inici de l'Imperi. Entre aquestes efígies es troben els caps de dos prínceps. Sobre el de més edat hi ha consens en la investigació a pensar que es tracta de Germànic (*fig. 74*), mentre que pel que fa a la identificació del més jove, és encara molt discutida (BOSCHUNG 1990, 396; TRILLMICH *et al.* 1993, 328, lám. 106; BALTY/CAZES 1995, 62 i seg.; MIRADA 1995, 180 i seg.). A aquesta galeria pertanyen també quatre estàtues amb toga que daten de l'època de Claudi (*lám. IX a*). Una, de dimensions colossals, és amb força seguretat un retrat pòstum d'August; una altra, de grandària natural, represen-

ta potser l'emperador regnant, mentre que les dues restants, que porten la *bullae aurea* i que per tant representen nois de poca edat, són probablement les efígies de Britànic, el fill del l'emperador, i del futur monarca Neró en la seva joventut. A més dels dos caps i dels quatre togats, a l'*scaenae frons* del Teatre s'aixecaven tres estàtues amb vestimenta militar pràcticament idèntiques quant a l'actitud de la figura i als elements iconogràfics, que es diferenciaven únicament des del punt de vista estilístic (lám. IX b). La datació d'aquests retrats, i consegüentment també la identificació, ha suscitat grans controvèrsies (BOSCHUNG 1990, 397; RODRÍGUEZ 1994, 204 i seg.). No obstant això, últimament s'han confirmat les teories expressades en un principi que postulen una cronologia d'aproximadament el tercer quart del segle II, per la qual cosa és segur que representen els emperadors Antoni Pius, Marc Aureli i Luci Ver (NIEMEYER 1972-74; KOPPEL 1985a, 143 i seg.; TRILLMICH *et al.* 1993, 329, lám. 108; GARRIGUET 2001, 55 i seg.).

A més de les escultures que hem vist fins ara, a la zona del Teatre n'hi havia d'altres que no formaven part de la decoració del front escènic. Es tracta de peces de petites dimensions que actualment estan molt fragmentades. Cal destacar un capet amb diadema que podria representar una emperadriu o una divinitat i una estatueta nua, probablement una imatge de Venus, que devia estar col·locada en una petita capella a la *cavea* del Teatre. Així mateix, en aquest edifici s'hi alçaven figures de muses de les quals es conserven alguns fragments (KOPPEL 1985a, 15, núm. 3, i 21 i seg., núm. 13-15).

L'ornamentació del Teatre es complementava amb diversos elements decoratius de marbre (KOPPEL 1982, 150 i seg., núm. 13; CAIN 1985, 74 i 191, núm. 111; KOPPEL 1986-89, 12). Entre aquests elements, trobem dos canelobres que estaven col·locats als extrems del *pulpitum*, dels quals únicament han arribat fins a nosaltres alguns trossos, com un peu en forma de lleó sobre el qual s'assenta un griu. Un altre dels elements decoratius és un pínax que mostra en un dels costats, en un relleu molt realçat, una màscara de silè col·locada sobre una roca, mentre que al costat oposat s'hi veu una altra màscara, en aquest cas d'un sátir jove, que destaca molt poc del fons.

En una zona annexa al Teatre, que pel que sembla era una àrea de dispersió per al públic (MAR *et al.* 1993, 16 i seg.) i sobre un basament quadrangular que formava part d'un nimfeu, hi havia una copa monumental de marbre amb decoració vegetal consistent en fulles d'acant i roleus (KOPPEL/RODÀ 1996, 135 i seg.). D'aquest recipient se'n conserva només la zona superior, fet que impedeix conèixer-ne les dimensions i la forma exacta. L'únic que es pot dir és que es tracta d'un *kylix* de boca àmplia i escassa profunditat realitzat en el tercer quart del segle I aC. Amb tota seguretat no és obra d'un taller local, sinó una peça importada, encara que és difícil conèixer quan es va portar aquesta magnífica peça a Tàrraco.

La segona construcció pública important que hi havia a la zona baixa de Tàrraco era el Fòrum de la Colònia (RUIZ DE ARBULO 1990; RUIZ DE ARBULO 1998, 43 i seg.; MACÍAS 2000a; RUESTES 2001, 98 i seg.). En aquest edifici s'alçava també un cicle d'imatges de la família julioclaudia. Les peces més antigues d'aquest grup són un retrat pòstum de Tiberi i un cap de Neró Cèsar, fill gran de Germànic, que pertanyen al regnat de Calígula (KOPPEL 2000b) (fig. 75). Una mica més tardanes, de l'època de Claudi, són un cap velat molt erosionat que possiblement representa August, un tors d'un jove amb *bullae aurea* que potser representa Britànic o el futur emperador Neró, així com fragments de diverses efígies togades i cuirassades i dues estàtues femenines en què s'ha volgut veure l'emperadriu Livia i Agripina la Jove, muller de Claudi i

mare de Neró (KOPPEL 1985a, 32 i seg., núm. 44, 48-57, lám. 12, 15-18; KOPPEL 1985b; GARRIGUET 2001, 54, 57 i seg. i 108 seg.) (fig. 76). Aquesta galeria de membres de la dinastia julioclaudia estava acompanyada d'una estàtua de Venus en el tipus de l'Àfrodita de Cnidos, que en aquest cas feia al·lusió al seu significat com a divinitat ancestral de la família Júlia (KOPPEL 1985a, 41 i seg., núm. 60, lám. 21-22). Uns cent anys més tard, al tercer quart del segle II dC, a l'àrea del Fòrum de la Colònia es van erigir retrats de Marc Aureli i de Luci Ver dels quals únicament es conserven els caps (KOPPEL 1985a, 33 i seg., núm. 46-47, lám. 13-14; TRILLMICH *et al.* 1993, 329 i seg., lám. 109; Mirada 1995, 163, núm. 116 i 169, núm. 120).

A la zona del Fòrum de la Colònia hi havia un arc els elements del qual han arribat fins a nosaltres molt deteriorats (KOPPEL 1990, 327 i seg.; DUPRÉ 1994b, 177 i seg.). Es tracta de blocs grans amb imatges en relleu de presoners bàrbars molt similars als que trobem en monuments honorífics al sud de la Gàl·lia. El de Tàrraco va erigir-se en època augustal per ordre dels magistrats municipals. Les figures dels captius no representen individus sinó personificacions ètniques en una iconografia general relacionada amb la victòria i el poder de Roma.

Fig. 74. Cap de Germànic procedent de l'*scaenae frons* del Teatre (Foto: Arxiu MNAR).

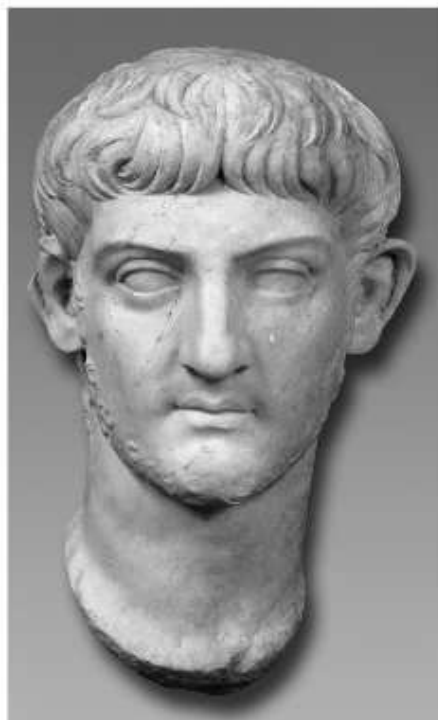

Fig. 75. Cap de *Nero Caesar* procedent del Fòrum de la Colònia (Foto: Arxiu MNAR).

De les escultures que amb tota seguretat decoraven un edifici termal públic ubicat en una zona pròxima al port (Díaz *et al.* 2000, 163 i seg.), no se n'ha conservat més que una estàtua molt fragmentada que ha pogut ser reconeguda com una imatge d'Apol·lo pel fet que al costat s'hi troba un trípod al voltant del qual es caragola una serp, atribut habitual d'aquesta divinitat (KOPPEL 1985a, 99 i seg., núm. 141, làm. 61).

El tercer complex escultòric important de la ciutat s'alçava a l'*schola* del *collegium fabrum* de Tàrraco (KOPPEL 1985a, 52 i seg., núm. 75-91, làm. 24-32; KOPPEL 1988). De les nombroses estàtues d'aquest edifici, dos són retrats: l'esplèndid cap de l'emperador Claudi (fig. 77) i el bust cuirassat acèfal que se suposa que representava Adrià. A aquestes efígies, que amb tota seguretat estaven col·locades en una de les estances importants de l'edifici, les acompanyava una imatge de la deessa Minerva com a patrona dels artesans, de la qual només es conserva el cap, i una figureta d'un geni que feia referència al caràcter paramilitar que tenia aquesta associació. Al peristil de l'*schola* hi havia una font profusament decorada amb escultures entre les quals cal destacar un grup constituït per Bacus ebri que es recolza sobre un silè, una figura d'Hèrcules nen amb una oca, una nimfa adormida i una Victòria en actitud de córrer.

Pel que fa a l'àmbit privat, com ja hem dit més amunt, encara que es conserven moltes escultures les característiques de les quals ens fan suposar que servien com a decoració de les cases de la ciutat, desconeixem totalment la ubicació concreta en l'antiguitat (KOPPEL 1985a, 69 i seg., núm. 92-97, làm. 33-37, 99 i seg., núm. 140, núm. 142-188, làm. 60, 62-84). Cal destacar una imatge de Bacus en el tipus de Sàtir amb copa, diverses representacions de Venus, una font de marbre decorada amb figures de cupidos i l'estàtua de bronze d'un nen negre que s'utilitzava com a portador de llànties (TRILLMICH *et al.* 1993, 331 i seg., làm. 113b, 378 i seg., làm. 171). També han arribat fins a nosaltres diversos *oscilla* i pínaxs decorats amb relleus que mostren figures pertanyents al context bàquic, com sàtirs o mènades, animals marins reals o fantàstics, però sobretot màscares teatrals: tràgiques, còmiques o satíriques (KOPPEL 1986-89).

A Tàrraco, ja en època tardorepublicana, les vies d'accés a la ciutat es trobaven delimitades per tombes de les quals es conserven estàtues funeràries de pedra lumaquel·la cobertes d'estuc, imitant el marbre (KOPPEL 1985a, 77 i seg., núm. 98-101, làm. 38-39, 87 i seg., núm. 115-117, làm. 46-47; TRILLMICH *et al.* 1993, 249, làm. 4). A partir del principi de l'època imperial les superfícies cementirials es van anar ampliant i van ocupar zones més extenses, entre les quals cal destacar les que corresponen a les sortides oriental i occidental de la ciutat (TED'A 1987, 181 i seg.; CLAVERIA 2001, 57 i seg.). El luxe que podien permetre's els membres de les elits de Tàrraco, també pel que fa al context funerari, s'evidencia en algunes escultures exemptes (KOPPEL 1985a, 80 i seg., núm. 104, núm. 106-109, làm. 40-43) i en els magnífics sarcòfags esculpits que s'han descobert en aquestes necròpolis (CLAVERIA 2001, 17-37, 57-73 i 145-169). En l'antiguitat tardana, el sector occidental de la ciutat estava ocupat per una extensíssima necròpolis cristiana, a les tombes importants de la qual es van col·locar sarcòfags esculpits amb escenes de l'Antic i el Nou Testament, alguns importats de Roma i d'altres de Cartago (RODÀ 1998).

A l'entorn de Tàrraco hi havia nombroses vil·les, algunes de les quals no només tenien les habituals dependències de caràcter rústic, sinó també sumptuosos complexos residencials decorats amb pintures, mosaics i escultures. Entre aquestes vil·les cal destacar la dels Munts (BERGES 1969-70; BERGES 1977; TARRATS *et al.* 1998;

Fig. 76. Figura femenina procedent del Fòrum de la Colònia
(Foto:Arxiu MNAT).

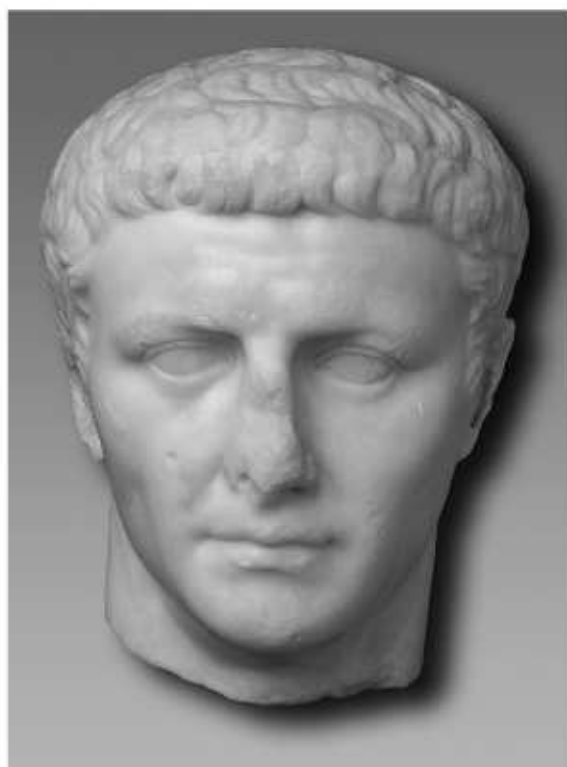

Fig. 77 Cap de Claudi procedent de l'esbola del *collegium fabrum* (Foto: Arxiu MNAT).

Eid. 2000) per la quantitat, dimensions i qualitat de les peces que formaven part de la seva ornamentació escultòrica (KOPPEL 1992; Ead. 1993b, 222 i seg. i 2000a). En aquesta mansió, algunes de les estàtues se situaven en un criptopòrtic i a les habitacions annexes, com una efígie d'Antínous, el retrat d'un personatge privat del període antoní del qual únicament es conserva la part inferior de la cara i una figura de Bacus. La imatge d'una divinitat femenina s'alçava al costat d'un estany. No obstant això, el conjunt més important servia de guarniment a les denominades termes del sud. Aquest conjunt estava constituït per figures d'Esculapi, Hígea, Fortuna, *Tyche* i Eros, així com per un grup d'Hermes amb Dionís nen i dues figures de gladiadors de les quals únicament es conserven fragments dels escuts.

Encara que les escultures dels Munts són les més interessants de les procedents de vil·les ubicades en l'àmbit d'influència de Tàrraco, no són les úniques. De la resta de l'entorn en coneixem algunes més, com les que decoraven un nimfeu a la vil·la dels Antigons, al costat de Reus, i entre les quals es troben una figura de la deessa Cíbele que subjecta un timpà i que està acompanyada per dos lleons, una imatge de Bacus amb felí i un cap de sàtir (CAPDEVILA/MASSÓ 1977; MUNILLA 1979-80; KOPPEL

Fig. 78. Figura d'un infant lampadari procedent de la vil·la de la Llosa (Cambrils) (Foto: Arxiu MNAT).

1993b, 224 i seg.). A la mansió de la Llosa, a Cambrils (GARCÍA 2001), s'hi alçava una figura de bronze d'un nen lampadari, que subjecta amb la mà esquerra una llarga tija d'acant que servia per penjar-hi llànties (KOPPEL 2001) (*fig. 78*).

La resta de les escultures procedents de l'entorn de Tàrraco són troballes aïllades i fortuïtes que només en determinats casos poden relacionar-se amb construccions concretes; es tracta majoritàriament d'estatuetes que representen personatges del context bàquic (KOPPEL 1993b, 226 i seg.).